

НР Сторінками історії

З давних-давен Україна була "прохідним двором" Європи, а на нашу благодатну землю гострили зуби чимало загарбників зі сходу та заходу, півночі та півдня. Чимало з них удобрили собою українські ґрунти, частина з плином часу розчинялася в корінному населенні, а український народ продовжував жити на своїй землі. Різні часи були в історії України, але впертою боротьбою за свою волю український народ довів своє право на існування. Одним із проявів цієї боротьби був повстанський рух отамана Тараса Боровця – "Тараса Бульби" ("Гонти", "Байди"), який розгорнувся на теренах нашого краю в роки Другої світової війни.

Ще в 1934 р. польська поліція вважала, що Т. Боровець є активним діячем націоналістичного руху і в своєму службовому виданні подавала таку інформацію про нього: "Боровець Тарас, син Дмитра і Онисії, нар. 9. VII. 1908 року в Бистричах, гм. Людвигів, пов. Костопіль, зам[ешкалий] в Рівному [...]. Боровець в нествореному ближче часі організував в селі Бистричі, пов. Костопіль "гурток" ОУН в складі 5 осіб, який 1 травня 1933 р. вивісив в селі Бистричі прапор з написом "У. В. О." Боровець, як організатор ОУН, є дуже небезпечним." На основі інформації Костопільської повітової команди державної поліції та донесень її конфідентів, Т. Боровець, який тоді жив у Рівному, надіслав до Бистрич націоналістичну літературу. Підозрювалися у належності до ОУН 7 осіб з Бистрич.

За свідченням знаного діяча ОУН Я. Гайваса, у 1929 р. Т. Боровець у Луцьку нав'язав контакти з групою членів Пласту зі Львова. З тих пір Боровець щорічно відвідував Львів: "Кожен раз він прибував не з порожньою кишенею і гостив працівників Дешевої книжки, які були завжди напівголодні". Серед працівників видавничого концерну "Дешева книжка" було немало членів ОУН та Пласту, серед яких слід відзначити Володимира Кунанця, Романа Паладійчука, Івана Вітушинського, Івана Мітрингу, Богдана Гошовського, Петра Башука, Мирослава Онишкевича, Василя Ривака, Олександра Бусла, Степана Галамая. Зокрема, В. Ривак у 1936-1937 рр. обіймав становище ідеологічно-освітнього ре-

цію під назвою "Українське Національне Відродження". Вона орієнтувалася на екзильний уряд Української Народної Республіки на чолі з президентом Андрієм Лівичем і мала зв'язки із розвідувальною мережею екзильного уряду УНР, яку очолював полковник І. Литвиненко. Сарненська повітова команда державної поліції станом на жовтень 1935 р. також володіла інформацією про те, що в 1933 р. Т. Боровець у Бистричах організував "Відродження", "під прапором якого вів агітацію на користь ОУН". Цей підпільний осередок був однією з перших "ластівок" українського національно-визвольного руху в нашому закутку Полісся за часів панування Другої Речі Посполитої.

У серпні 1933 р. Т. Боровець переселився до Рівного, де створив націоналістичне видавництво і видавав газету "Волиняк". В цей час він виявив певні літературні нахили, будучи автором творів "Людоїди" (описав голодомор в Україні 1932-1933 р. на основі вражень від власних нелегальних візитів до СРСР) та "Пан депутат сейму" (критика тогочасного суспільно-політичного устрою Польщі).

Така діяльність була визнана польською владою небезпечною і 7 липня 1934 р. за поданням Волинського воєводського управління Боровець був заарештований, а вже 11 липня став одним із перших в'язнів польського концентраційного табору в Березі Каргузькій, де перебував до 1

Повстанський рух Тараса БОРОВЦЯ

березня 1935 р. Після виходу із концтабору, певний час знаходився у Варшаві, нав'язавши контакти із тамтешнім середовищем УНР.

Значна частина довоєнного періоду життя Т. Боровця пов'язана із південною Рокитнівщиною. Певний час він працював на каменоломні у с. Мочулянка, а влітку 1936 р. переселився до Карпилівки, де відкрив гранітний кар'єр, даючи добрий заробіток для 300-500 молодих людей з

Т. Боровець із дружиною А. Опоченською

та кримінального переслідування з боку польської влади за фактом такої "події", можна вважати версію Крутікова замовним проектом задля компрометації незручної для КДБ особи.

Польська влада переслідувала Боровця за його політичні переконання, але остаточно він мусив тікати з теренів Волині зовсім не від поляків. У 1939 р. сюди прийшла Червона армія, а слідом за нею простяг свої щупальця всюдисущий НКВС. Легальні українські партії на зразок Українського Національно-Демократичного Об'єднання, яке налічувало в 1939 р. у своїх лавах близько 100000 членів, з приходом більшовиків щезли мов дим. Єдиною альтернативою більшовицькому режиму залишалася ОУН, яка не лише вижила під тиском репресій НКВС, але

ферента Крайової Екзекутиви ОУН на західно-українських землях; І. Мітринга у другій половині 1930-х рр. був референтом КЕ ОУН ЗУЗ у справах Наддніпрянщини; О. Бусел у 1936-1937 рр. працював у технічній ланці, яка відповідала за друк нелегальної літератури, а його брат Яків обіймав становище організаційного референта Крайової Екзекутиви ОУН на північно-західних українських землях; С. Галамай був провідником Львівської округи у 1934-1937 рр. Ясна річ, що Т. Боровець був цікавий для них не лише через гостинці, які він привозив, але і через те, що він потенційно міг посприяти поширенню мережі ОУН на теренах Полісся, а також бути корисним у справі налагодження контактів на теренах Житомирщини, де йому доводилося нелегально бувати. На користь цього свідчить і той факт, що Я. Гайвас, організаційний референт КЕ ОУН ЗУЗ від початку 1937 р. до жовтня 1938 р. "мав постійний контакт з Боровцем". Властиво мережа ОУН на теренах північної Рівненщини почала формуватися із середини 1930-х рр.: відомо про наявність осередків та поодиноких членів ОУН у Степані, Полицях (з 1934 р.), Суховолі, Веретеничах, Рафалівці, Яблунному та Антонівці (з 1936 р.), Ленчині, Березному та хут. Занакот (з 1938-1939 рр.). Згідно звіту Крайового Провідника ОУН(Б) на Матірних Українських Землях Івана Климова, влітку 1941 р. на теренах, підконтрольних Рівненській області ОУН, існувало 500 станиць, які нараховували до 3000 членів; не охопленими організаційною мережею були близько 180 населених пунктів. Перші згадки про мережу ОУН(Б) на теренах Рокитнівщини датуються літом 1941 р. У звіті одного з роїв Похідних груп ОУН, який пробував організувати осередки української адміністрації на Звягельщині, зазначалося: "У Боровому життя організоване дуже добре. Провідником цього району був член ОУН ... друг, разом із тамошнім священиком проводили і проводять освітню справу дуже добре". Звідси випливає висновок, що осередки ОУН мусили з'явитися тут ще раніше. Окрім того, у 1932 р. за підозрою у належності до Юнацтва ОУН в Кременці була заарештована родичка борівського священика Михайла Симоновича Ольга Симонович.

Як стверджував сам Боровець, зимою 1932/33 рр. він організував невелику підпільну організа-

довколишніх сіл. Т. Боровець спочатку жив на квартирі у Данила Гренчука, а потім, коли приїхала його дружина Анна Опоченська, — на одному з хуторів поблизу вузькоколіїної залізниці Рокитне—Мочулянка (нині — ур. "Вісімнадцяте"). Цікавою є характеристика, яку йому дано в одному із документів німецької служби безпеки (СД): "Боровець — син бідних селян, який самостійно навчився читати і писати. Завдяки наполегливій праці він зміг придбати каменоломню і отримував великі замовлення із різних міст Польщі, зокрема із Варшави". Продукція каменоломні, насамперед гранітні плити для надгробків, вивозилася вузькоколіїною до Рокитного, а далі — за призначенням. Своєрідним визнанням її якості стало те, що саме на цьому підприємстві замовила пам'ятник на могилу свого чоловіка вдова Юзефа Пілсудського. Окрім того, з околиць Карпилівки для оздоблення могили Пілсудського відвезли куці азалії та вантаж ґрунту для їхньої висадки.

Боровець був не лише підприємцем, а й активним громадським діячем. Зокрема, він допоміг священику Борівської парафії М. Симоновичу та місцевій громаді будувати церкву в Карпилівці. Церква була збудована методом народної толоки, але за матеріальної підтримки молодого підприємця. Він вмів налагоджувати дружні контакти з людьми, серед його приятелів були українці Яків Ширко та Олексій Ковалюк, білорус Панас Крамер, поляк Мілікевич...

Тому то він і був досить популярною особою в середовищі українців, які проживали на теренах південної Рокитнівщини. Популярність Т. Боровця та впевненість польської влади у його політичній неблагонадійності спонукали останню видати припис, який забороняв йому проживати в прикордонній смузі. Тому Т. Боровець взимку 1937/38 рр. мусив продати своє підприємство та виїхати із Карпилівки. Колишній бульбівець "Знайда", згодом — червоний партизан Борис Крутіков, на замовлення Комітету Державної Безпеки видав версію про те, що Боровець шляхом підробки банківського чека привласнив 10000 злотих, зібраних громадою Карпилівки на побудову церкви, а потім втік. Однак, з огляду на збереження приятельських стосунків між Т. Боровцем та М. Симоновичем, відсутністю будь-яких переказів про це серед жителів самої Карпилівки

і суттєво наростила свої впливи. Головною ланкою до нового режиму стимулювала поведінка його представників на зразок секретаря Клесівського райкому КП(б)У Валеріана Соїна, який дозволяв собі присвоювати майно репресованих.

Боровець не став чекати, поки за нього візьметься радянський карально-репресивний апарат, і, рятуючи своє життя, потай перебрався на Закарпаття. Там він також не сидів без діла і встиг завести в Холмі власну видавничу спілку церковних репродукцій, робітню та магазин мистецьких виробів, які проіснували до 1942 р. Окрім того, Т. Боровець працював в Українському Допомоговому Комітеті, який сприяв облаштуванню за кордоном втікачів з України. Там він зустрів свого майбутнього сподвижника Петра Солов'я зі Степанщини, котрий згодом сприяв налагодженню контактів Боровця зі степанським підпіллям.

У ніч на 1 серпня 1940 р. Т. Боровець—"Гонимий" ("Байда") повертається в Україну, де намагається створити власну підпільну мережу, орієнтовану на екзильний уряд Української Народної Республіки. Фактично він робив це на свою руку, бо еміграційне керівництво УНР не мало суттєвих можливостей ні допомагати йому, ні якимось чином контролювати його діяльність. Тут, швидше всього, йдеться про використання марки УНР для інформаційного забезпечення власної діяльності, а також свідчить про прагнення не обмежувати себе суворою організаційною дисципліною, яка панувала в ОУН-М та ОУН-Б.

При переході кордону через пункт переправи ОУН-М у Володаві він мало не попав у руки більшовиків, а його зв'язкова Валентина Кульчинська була схоплена і загинула в катівнях НКВС. Згідно зі свідченням Я. Гайваса, який в той час був одним із провідних членів ОУН-М, Боровець порятувався стародавнім козацьким способом, а саме "пересидівши під плесом води довгі години дихаючи через очерет, якого вершок був над поверхнею води серед інших очеретів". Сам Т. Боровець згадував, що він вкочив у багнистий терен, де його не змогли знайти, а частину погоні відволікла на себе В. Кульчинська.

(Далі буде)

Олександр ДАРОВАНЕЦЬ,
кандидат історичних наук, вчитель історії Борівської ЗОШ І-ІІІ ст.